

O‘ZBEK JADID HIKOYALAR POETIKASINI O‘QITISH METODIKASI

Usmonjonova Sevinch

Namangan davlat pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi
magistranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20776535>

Annotatsiya: *Jadid adabiyoti XX asr boshlarida milliy uyg‘onish, ma’rifatparvarlik, ijtimoiy yangilanish va shaxs erkinligi g‘oyalari bilan bog‘liq holda shakllangan muhim adabiy hodisa hisoblanadi. Maqolada jadid hikoyalarini o‘qitishda tarixiy-adabiy kontekst, matn tahlili, obrazlar tizimi, syujet-kompozitsion qurilish, til va uslub, muallif pozitsiyasi hamda g‘oyaviy-estetik mazmunni bosqichma-bosqich o‘rgatish usullari tavsiya qilinadi. Shuningdek, muammoli ta’lim, savol-javob, guruhli tahlil, qiyosiy tahlil, jadval asosida tahlil qilish, konseptual xarita, matn bilan ishlash va ijodiy topshiriqlar kabi metodlardan foydalanish imkoniyatlari ko‘rsatib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *jadid adabiyoti, hikoya poetikasi, o‘qitish metodikasi, milliy uyg‘onish, ma’rifatparvarlik, badiiy tahlil, obraz, syujet, kompozitsiya, metodik yondashuv*

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ПОЭТИКИ УЗБЕКСКИХ ДЖАДИДСКИХ РАССКАЗОВ

Аннотация: *Джадидская литература является важным литературным явлением, сформировавшимся в начале XX века в связи с идеями национального пробуждения, просветительства, общественного обновления и свободы личности. В статье рекомендуются методы поэтапного обучения джадидским рассказам с учётом историко-литературного контекста, анализа текста, системы образов, сюжетно-композиционного построения, языка и стиля, авторской позиции, а также*

идейно-эстетического содержания. Также раскрываются возможности использования таких методов, как проблемное обучение, вопросно-ответный метод, групповой анализ, сравнительный анализ, анализ на основе таблиц, концептуальная карта, работа с текстом и творческие задания.

Ключевые слова: *джадидская литература, поэтика рассказа, методика преподавания, национальное пробуждение, просветительство, художественный анализ, образ, сюжет, композиция, методический подход*

METHODOLOGY OF TEACHING THE POETICS OF UZBEK JADID STORIES

Abstract: *Jadid literature is regarded as an important literary phenomenon that emerged in the early twentieth century in connection with the ideas of national awakening, enlightenment, social renewal, and individual freedom. The article recommends step-by-step methods for teaching Jadid stories through historical and literary context, text analysis, the system of characters, plot and compositional structure, language and style, the author's position, and ideological-aesthetic content. It also demonstrates the possibilities of applying such methods as problem-based learning, question-and-answer activities, group analysis, comparative analysis, table-based analysis, conceptual mapping, text-based activities, and creative assignments.*

Keywords: *Jadid literature, poetics of stories, teaching methodology, national awakening, enlightenment, literary analysis, character, plot, composition, methodological approach*

O‘zbek adabiyoti tarixida jadidchilik harakati va jadid adabiyoti alohida o‘rin egallaydi. Bu davr adabiyoti xalqni ilm-ma’rifatga chaqirish, milliy ongini uyg‘otish, eski ijtimoiy qarashlarni tanqid qilish va jamiyatni yangilash g‘oyalari bilan chambarchas bog‘liqdir. Jadid adabiyoti faqat badiiy-estetik hodisa emas, balki ijtimoiy-ma’rifiy harakatning adabiy ifodasi sifatida ham muhimdir. Shu bois uni o‘qitishda oddiy matn mazmunini tushuntirish bilan cheklanib qolmasdan, asarning yaratilish davri, muallif dunyoqarashi, jamiyatdagi muammolar va poetik vositalar

birgalikda tahlil qilinishi lozim. Jadid hikoyalar poetikasini o‘qitishdan asosiy maqsad o‘quvchi yoki talabaga faqat asar voqeasini aytib berish emas, balki hikoyaning qanday badiiy qurilganini, unda muallif qanday g‘oyani ilgari surganini, obrazlar orqali qanday ijtimoiy muammo ochilganini va hikoya janrining jadid adabiyotidagi yangilanishini anglatishdir. Shu ma’noda poetika tushunchasi hikoyaning mavzusi, g‘oyasi, syujeti, kompozitsiyasi, obrazlar tizimi, badiiy detallar, til-uslub xususiyatlari va muallif pozitsiyasini qamrab oladi. Demak, jadid hikoyalarini o‘qitish jarayoni tarixiylik, badiiylik, tahliliy yondashuv va tarbiyaviy maqsadning uzviy birligiga asoslanishi kerak.

Jadid hikoyalarining adabiy-tarixiy xususiyatlari

Jadid hikoyalari o‘zbek nasrining yangilanishida muhim bosqich bo‘ldi. Mumtoz adabiyotda hikoyat, qissa, rivoyat, latifa va didaktik nasr shakllari mavjud bo‘lgan bo‘lsa, jadid davriga kelib hikoya real hayot voqealarini tasvirlashga, oddiy inson taqdirini ko‘rsatishga, jamiyatdagi muammolarni ochishga intildi. Bu jihatdan jadid hikoyasi yangi o‘zbek realistik nasrining shakllanishida muhim omil bo‘ldi. Jadid adabiyotida yangi qahramon masalasi alohida ahamiyatga ega. Bu qahramon ko‘pincha eski va yangi dunyoqarashlar to‘qnashuvi markazida turadi. Bir tomonda ilm-ma’rifat, taraqqiyot, yangicha fikrlash, milliy uyg‘onish g‘oyalari bo‘lsa, ikkinchi tomonda jaholat, mutaassiblik, eskicha urf-odatlar, befarqlik va savodsizlik turadi. Hikoyadagi konflikt ham ko‘pincha shu qarama-qarshilik asosida quriladi. Jadid hikoyalarida ma’rifatparvarlik ruhi kuchli seziladi. Mualliflar jamiyatni faqat tanqid qilish bilan cheklanmay, uni isloh qilish yo‘lini ham ko‘rsatishga harakat qiladilar. Maktab ochish, bolalarni o‘qitish, ayollar savodxonligini oshirish, milliy matbuot, teatr, yangi usul maktablari va ijtimoiy faollik jadid adabiyotining asosiy g‘oyaviy yo‘nalishlaridan biridir. O‘qitish jarayonida aynan shu tarixiy-adabiy fonni tushuntirish juda muhim. Agar o‘quvchi jadidlar yashagan davrni, ularning maqsadini, jamiyatdagi ijtimoiy sharoitni bilmasa, hikoyaning asl mazmuni yuzaki qabul qilinishi mumkin. Masalan, jadid hikoyasidagi oddiy maktab, gazeta, savodsiz ota, o‘qishni istagan bola yoki erksiz ayol obrazi faqat bitta shaxsning muammosi emas, balki butun davrning ijtimoiy belgisi sifatida talqin qilinadi.

Jadid hikoyalar poetikasini o‘qitishning nazariy asoslari

Jadid hikoyalarini o‘qitishda birinchi navbatda poetika tushunchasini o‘quvchilarga sodda va aniq tushuntirish kerak. Poetika - bu badiiy asarning qanday qurilgani, undagi mazmun qanday vositalar orqali ifodalangani, obrazlar, voqealar, til va kompozitsiya qanday badiiy vazifa bajarayotganini o‘rganuvchi yo‘nalishdir. Demak, hikoya poetikasini o‘rganish asarni "nima haqida?" degan savol bilan emas, balki "qanday yaratilgan?", "qanday ta’sir ko‘rsatadi?", "qaysi badiiy vositalar orqali g‘oya ochilgan?" degan savollar orqali tahlil qilishni talab qiladi. O‘qituvchi jadid hikoyasini tahlil qilishda birinchi navbatda mavzu va g‘oyani aniqlaydi. Jadid hikoyalarida asosiy mavzular - ilm-ma’rifat, jaholat tanqidi, milliy uyg‘onish, ayollar huquqi, oila va tarbiya, eski maktab va yangi maktab, ijtimoiy adolatsizlik, xalqning kelajagi kabi masalalardir. G‘oya esa ko‘pincha xalqni uyg‘otish, yangicha fikrlashga undash, ilmga chaqirish va milliy taraqqiyotga xizmat qilish bilan bog‘liq bo‘ladi. Ikkinchi muhim jihat syujet va konflikt tahlilidir. Jadid hikoyalarida voqealar odatda sodda, lekin ma’nosi chuqur bo‘ladi. Konflikt tashqi voqea orqali ko‘rinsa ham, uning ichida ijtimoiy va ma’naviy qarama-qarshilik yotadi. Masalan, eski qarash bilan yangi fikr, jaholat bilan ma’rifat, befarqlik bilan mas’uliyat, zulm bilan adolat o‘rtasidagi kurash hikoyaning asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. Uchinchi jihat obrazlar tizimini o‘rganishdir. Jadid hikoyalarida obrazlar ko‘pincha ma’lum bir ijtimoiy g‘oyani ifodalaydi. Ma’rifatli yosh, ilg‘or muallim, johil ota, mutaassib kishi, jabrlangan ayol, o‘qishga intilgan bola kabi obrazlar davr ruhini ochishda xizmat qiladi. Bu obrazlarni oddiy ijobiy yoki salbiy deb baholash yetarli emas; ularning ijtimoiy vazifasini, badiiy yukini va muallif g‘oyasini ochishdagi rolini ko‘rsatish zarur. To‘rtinchi jihat til va uslub tahlilidir. Jadid hikoyalarida publitsistik ruh, murojaat ohangi, tanqidiy kinoya, satirik tasvir, xalqona iboralar, sodda va tushunarli bayon ko‘p uchraydi. Bu jihat jadid adiblarining xalq bilan bevosita gaplashish, uni uyg‘otish, fikrga chaqirish maqsadi bilan bog‘liqdir. Beshinchi jihat muallif pozitsiyasini aniqlashdir. Jadid hikoyalarida muallif ko‘pincha voqealarga befarq kuzatuvchi sifatida emas, balki jamiyat dardini his qiluvchi ziyoli sifatida munosabat bildiradi.

Jadid hikoyalarini o‘qitishda metodik yondashuvlar

Jadid hikoyalarini samarali o‘qitish uchun an’anaviy ma’ruza usuli yetarli emas. Bunday asarlar o‘quvchini fikrlashga, savol berishga, tarixiy sharoitni anglashga va badiiy matnni tahlil qilishga yo‘naltirishi kerak. Shuning uchun o‘qituvchi interfaol va tahliliy metodlardan foydalanishi zarur. Eng avvalo, tarixiy kontekst asosida kirish suhbatini tashkil qilinadi. Dars boshida o‘quvchilarga quyidagi savollar berilishi mumkin: "Jadidlar kimlar edi?", "Nima uchun ular maktab va ma’rifat masalasiga katta e’tibor bergan?", "XX asr boshlarida Turkiston jamiyatida qanday muammolar mavjud edi?", "Adabiyot jamiyatini o‘zgartira oladimi?" Bunday savollar o‘quvchini matnni oddiy hikoya sifatida emas, balki davr bilan bog‘liq badiiy hodisa sifatida qabul qilishga tayyorlaydi. Keyingi bosqichda matn bilan bosqichma-bosqich ishlash usuli qo‘llanadi. Avval hikoya umumiy o‘qiladi, keyin asosiy voqealar aniqlanadi, so‘ng muhim epizodlar tanlab tahlil qilinadi. Har bir epizod bo‘yicha "Bu voqea nima uchun muhim?", "Qahramonning harakati nimani bildiradi?", "Muallif bu joyda qanday munosabat bildiriyapti?", "Bu epizod jadid g‘oyalari bilan qanday bog‘liq?" kabi savollar beriladi.

- **Muammoli ta’lim metodi** jadid hikoyalarini o‘qitishda juda samarali. Chunki jadid hikoyalarining o‘zida muammo bor: savodsizlik, jaholat, ijtimoiy tengsizlik, ayol erksizligi, eski tarbiya, milliy befarqlik. O‘qituvchi darsda biror muammoli savol qo‘yishi mumkin: "Hikoyadagi fojiga kim aybdor: shaxsmi yoki jamiyatmi?", "Jadid adibi nima uchun qahramonni aynan shunday tasvirlagan?", "Bugungi kunda hikoyadagi muammo o‘z ahamiyatini yo‘qotganmi?" Bunday savollar o‘quvchini mustaqil fikrlashga undaydi.

- **Qiyosiy tahlil metodi** ham muhim. Jadid hikoyalarini mumtoz hikoyatlar yoki keyingi davr realistik hikoyalari bilan qiyoslab o‘rganish mumkin. Masalan, mumtoz hikoyatda axloqiy xulosa ko‘proq ramziy-didaktik shaklda berilsa, jadid hikoyasida muammo real ijtimoiy hayot bilan bog‘lanadi. Bu usul o‘quvchilarda adabiy jarayonning davomiyligini tushunish ko‘nikmasini shakllantiradi.

- **Obrazlar xaritasi usuli** orqali hikoyadagi qahramonlar tizimi tahlil qilinadi. O‘quvchilar asosiy qahramon, yordamchi obrazlar, qarama-qarshi obrazlar va

muallifga yaqin obrazlarni ajratadilar. Har bir obrazning hikoyadagi vazifasi yoziladi. Masalan, ma’rifatli qahramon yangilik g’oyasini ifodalaydi; johil obraz eskilik va savodsizlik ramzi; jabrlangan obraz jamiyatdagi muammo natijasini ko’rsatadi. Badiiy detalni tahlil qilish ham jadid hikoyalar poetikasini anglashda muhimdir. Hikoyada maktab, kitob, gazeta, eski kiyim, qorong’i xona, yo’l, eshik, maktub, ko’z yoshi kabi detallar ramziy yoki ijtimoiy ma’no kasb etishi mumkin. O’qituvchi o’quvchilarga "Hikoyadagi qaysi detal sizga kuchli ta’sir qildi?", "Bu detal qahramon ruhiyati yoki davr muammosini qanday ochadi?" kabi topshiriqlar berishi mumkin.

Jadid hikoyalar poetikasini o’qitish uchun quyidagi dars modeli tavsiya etiladi. Darsning birinchi bosqichi - tayyorgarlik bosqichi. Bu bosqichda o’qituvchi jadidchilik harakati, jadid adabiyotining maqsadi, davr sharoiti haqida qisqa ma’lumot beradi. O’quvchilarga jadid adiblarining asosiy g’oyalari tushuntiriladi: ilm, ma’rifat, milliy uyg’onish, taraqqiyot, yangi maktab, ijtimoiy islohot.

- **Matnni idrok etish.** O’quvchilar hikoyani o’qiydilar va dastlabki taassurotlarini aytadilar. Bu yerda o’qituvchi ularni darhol murakkab tahlilga olib kirmasdan, avval hikoyaning umumiy mazmunini tushunishga yo’naltiradi. Asosiy savollar: "Hikoyada qanday voqea tasvirlangan?", "Asosiy qahramon kim?", "Qanday muammo ko’tarilgan?", "Hikoya sizda qanday taassurot qoldirdi?"

- **Poetik tahlil.** Bu bosqichda hikoyaning mavzusi, g’oyasi, konflikti, syujeti, kompozitsiyasi, obrazlari, tili va muallif pozitsiyasi alohida ko’rib chiqiladi. O’qituvchi o’quvchilarga matndan dalil topishni talab qilishi kerak. Chunki badiiy tahlil faqat umumiy gaplardan iborat bo’lib qolmasligi, matn asosida isbotlanishi zarur.

- **Guruhli ishlash.** Sinf yoki auditoriya bir necha guruhga bo’linadi. Birinchi guruh hikoyaning mavzu va g’oyasini, ikkinchi guruh obrazlar tizimini, uchinchi guruh syujet va konfliktini, to’rtinchi guruh til-uslub xususiyatlarini tahlil qiladi. Har bir guruh o’z xulosasini matndan misollar bilan himoya qiladi. Bu usul o’quvchilarning hamkorlikda ishlash, fikr bildirish va dalillash ko’nikmalarini rivojlantiradi.

- **Zamonaviylik bilan bog'lash.** Jadid hikoyalari bugungi o'quvchi uchun ham muhim tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyatga ega. Shuning uchun dars oxirida "Hikoyadagi muammo bugungi kunda ham bormi?", "Jadid adibi bugungi yoshlar bilan gaplashsa, nima degan bo'lardi?", "Bugungi jamiyatda ma'rifatli inson qanday bo'lishi kerak?" kabi savollar asosida muhokama tashkil etish mumkin.

- **Ijodiy topshiriq.** O'quvchilarga hikoya qahramoniga maktub yozish, hikoyaning zamonaviy talqinini yaratish, jadid adibi nomidan bugungi yoshlarga murojaat yozish yoki hikoyadagi muammoni zamonaviy hayot bilan bog'lab esse yozish topshirig'i beriladi. Bu usul o'quvchilarning badiiy matnni shaxsiy tajriba bilan bog'lashiga yordam beradi.

Jadid hikoyalarini o'qitishda e'tibor beriladigan asosiy jihatlar

Birinchi muhim jihat - jadid hikoyalarini faqat tarixiy material sifatida emas, badiiy asar sifatida o'qitishdir. Ba'zan darslarda jadidlar haqida umumiy tarixiy ma'lumotlar ko'p berilib, hikoyaning badiiy tabiati e'tibordan chetda qoladi. Aslida esa hikoyaning poetikasi - uning obrazlari, kompozitsiyasi, uslubi, detallari va konfliktidir. O'quvchi hikoyani adabiy-estetik hodisa sifatida anglamasa, jadid nasrining yangiligi to'liq ochilmaydi.

Ikkinchi jihat - jadid hikoyalaridagi didaktik ruhni to'g'ri tushuntirishdir. Jadid adiblari ko'pincha o'quvchiga bevosita ta'sir qilish, uni uyg'otish, xulosa chiqarishga undash maqsadida yozganlar. Biroq bu didaktik ruhni oddiy nasihat deb emas, davrning adabiy-estetik talabi sifatida tushuntirish kerak. Chunki jadid adabiyoti xalqni uyg'otish vazifasini o'z zimmasiga olgan edi.

Uchinchi jihat - jadid hikoyalaridagi satira va tanqidiy ruhni ochishdir. Mualliflar ayrim obrazlar orqali jaholat, riyokorlik, savodsizlik, mutaassiblik va ijtimoiy loqaydlikni fosh qiladilar. O'quvchi satiraning faqat kulgi emas, balki jamiyatdagi illatni ko'rsatish vositasi ekanini tushunishi zarur.

To'rtinchi jihat - jadid hikoyalarida ayol, bola, muallim va ziyoli obrazlarini alohida tahlil qilishdir. Chunki bu obrazlar jadid adabiyotida ko'pincha yangilanish g'oyasi bilan bog'liq bo'ladi. Ayniqsa, muallim obrazi ma'rifat, maktab va kelajak

timsoli sifatida talqin qilinadi. Ayol obrazi esa jamiyatdagi tengsizlik, ma’rifatga ehtiyoj va insoniy qadr-qimmat masalalarini ochishga xizmat qiladi.

Beshinchi jihat - o‘quvchilarni mustaqil xulosa chiqarishga o‘rgatishdir. Jadid hikoyalari tayyor xulosani yodlash uchun emas, balki fikrlash, baholash, muhokama qilish va hayot bilan bog‘lash uchun o‘qitilishi kerak. Bunda o‘qituvchi tayyor javob beruvchi emas, balki o‘quvchini tahlilga yo‘naltiruvchi rahbar bo‘lishi lozim

Jadid hikoyalar poetikasini o‘qitishda har bir hikoya o‘qitilishidan oldin qisqa tarixiy-adabiy kontekst berilishi kerak. Lekin bu ma’lumot haddan tashqari cho‘zilmasligi, bevosita asar tahliliga xizmat qilishi lozim. O‘quvchi jadidchilik nima degan savolga javob olishi bilan birga, bu harakat hikoyadagi obrazlar va konfliktga qanday ta’sir qilganini ham tushunishi kerak. Matn tahlilida mavzu - g‘oya - konflikt - obraz - til - xulosa ketma-ketligiga amal qilish foydali. Bu tartib o‘quvchiga hikoyani tizimli o‘rganishga yordam beradi. Ayniqsa, adabiyot darslarida o‘quvchilar ko‘pincha voqeani qayta hikoya qilish bilan cheklanib qoladilar. Poetika asosida tahlil esa ularni chuqurroq fikrlashga undaydi. Har bir fikr matndan dalil bilan isbotlanishi kerak. O‘quvchi qahramon ma’rifatparvar deb aytsa, buni qaysi harakati, qaysi gapi yoki qaysi epizod orqali bilganini ko‘rsatishi kerak. Bu yondashuv adabiy tahlil madaniyatini shakllantiradi. Jadid hikoyalarini zamonaviy hayot bilan bog‘lash zarur. Chunki jadid adabiyotining ko‘plab g‘oyalari - ilmga intilish, milliy o‘zlikni anglash, tarbiya, ijtimoiy mas’uliyat, kitobxonlik, til va madaniyatga hurmat - bugungi kunda ham dolzarbdir. Bunday bog‘lanish o‘quvchilarda asarga nisbatan shaxsiy munosabat uyg‘otadi. Darslarda ijodiy va reflektiv topshiriqlardan foydalanish kerak. Masalan, "Men jadid qahramoni bilan suhbatlashsam...", "Hikoyadagi muammo bugungi kunda", "Jadid adibining yoshlarga murojaati", "Eski maktab va yangi maktab qiyosi" kabi yozma topshiriqlar o‘quvchilarning tanqidiy va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi.

O‘zbek jadid hikoyalar poetikasini o‘qitish adabiyot ta’limining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Chunki jadid hikoyalari orqali o‘quvchilar nafaqat badiiy matnni tahlil qilishni, balki milliy uyg‘onish, ma’rifat, ijtimoiy mas’uliyat, shaxs erkinligi va taraqqiyot g‘oyalarini ham anglaydilar. Bu hikoyalar o‘zbek nasrining

yangilanish jarayonini, yangi qahramon va yangi konfliktning paydo bo‘lishini, realistik tasvir va publitsistik ruhning kuchayishini ko‘rsatadi. Jadid hikoyalarini o‘qitishda tarixiy kontekst, poetik tahlil va zamonaviy metodik yondashuvlar uyg‘un bo‘lishi kerak. O‘qituvchi asarni faqat mazmun asosida emas, balki uning badiiy qurilishi, obrazlar tizimi, til-uslub, muallif pozitsiyasi va g‘oyaviy-estetik vazifasi orqali o‘rgatishi zarur. Muammoli savollar, guruhli tahlil, qiyosiy yondashuv, obrazlar xaritasi, ijodiy yozuv va reflektiv topshiriqlar jadid hikoyalarini chuqurroq o‘zlashtirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, o‘zbek jadid hikoyalar poetikasini o‘qitish metodikasi o‘quvchilarda adabiy-estetik tafakkur, tarixiy xotira, tanqidiy fikrlash va milliy-ma‘naviy qadriyatlarga ongli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Jadid adabiyotini bugungi ta‘lim jarayonida o‘qitish faqat o‘tmishni eslash emas, balki yosh avlodni ma‘rifat, tafakkur va ijtimoiy faollikka yo‘naltirish vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimov B., Yusupov Sh., Dolimov U., Rizayev Sh., Ahmedov S. Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2004. – 464 b.
2. Qosimov B. Milliy uyg‘onish: jasorat, ma‘rifat, fidoyilik. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2002.
3. Qosimov B. O‘zbek milliy uyg‘onish adabiyoti. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2004.
4. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1999.
5. Sharafiddinov O. Cho‘lponni anglash. – Toshkent: Yozuvchi, 1994.
6. Fitrat A. Tanlangan asarlar. 5 jildlik. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2000-2010.
7. Cho‘lpon A. Asarlar. 4 jildlik. – Toshkent: Akademnashr, 2013-2016.
8. Behbudiy M. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma‘naviyat, 1999.
9. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
10. To‘xliyev B. Adabiyot o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.
11. Yo‘ldoshev Q. Adabiyot o‘qitishning ilmiy-nazariy asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.